

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ

**СОСТОЈБАТА НА ЖЕНИТЕ РОМКИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА ОД АСПЕКТ НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА
КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ЕЛИМИНАЦИЈА НА СИТЕ ФОРМИ НА
ДИСКРИМИНАЦИЈА ВРЗ ЖЕНИТЕ (ЦЕДАВ)**

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА ВО ДОМЕНОТ

ОБРАЗОВАНИЕ

Издавач:

Здружение Национален ромски центар

НАЦИОНАЛЕН РОМСКИ ЦЕНТАР

ул. Доне Божинов бр.11/5, 1300 Куманово

тел/факс: 031/ 427-558

e-mail: info@nationalromacentrum.org

web: www.nationalromacentrum.org

www.ednomagazine.com

Авторка:

Благородна Шопова

Проект „Зајакнување на жената Ромка во Република Северна Македонија“

Документот за јавни политики е изработен во рамките на проектот „Зајакнување на жената Ромка во РСМ“ кој го имплементира **Национален ромски центар** со поддршка на **We Effect**. Проектот се имплементира во 6 општини: Куманово, Кочани, Кичево, Штип, Прилеп и Велес во период од 01.05.2019 – 31.12.2020г. Главна цел на проектот е подобрување на социо-економскиот статус и социјална инклузија на жената Ромка и млади во Северна Македонија.

Овој материјал е целосно финансиран од Шведска агенција за меѓународна соработка и развој - Sida и Шведската организација за развој We Effect. Sida и We Effect не се одговорни за презентираниот мислење во публикацијата. Авторите се одговорни за содржината.

Септември, 2020

1. ВОВЕД

Соочени со пречки при пристапот до можности за здравствена заштита, образование, вработување, домување, лична документација и пристаен живот, Ромите се оставени на маргините на општеството. Тие се најмаргинализирана заедница, но истовремено и најбројното етничко малцинство во Европа, чиј број се проценува дека е помеѓу 10 и 12 милиони. Во Република Северна Македонија, според податоците од пописот во 2002 година, бројот на ромската популација изнесува 53.879 луѓе (2.7 проценти), но според податоците на Советот на Европа, се проценува дека во земјава живеат помеѓу 134,000 and 260,000 Роми¹.

Жените Ромки се секојдневно изложени на повеќекратна и интерсекциска дискриминација во рамки на нивните заедници, но и надвор од нив. Во рамки на нивните заедници, патријархалниот систем на вредности, кој всушност е присутен во сите заедници, силно наметнува очекувања во однос на улогата на жената во семејството и општеството. Надвор од нивните заедници, доминираат негативни перцепции и стереотипи за жените Ромки. Да се биде жена во рамки на патријархален систем и да се припаѓа кон социјално исклучена и стигматизирана група е причина за нивна дискриминација². И покрај тоа што не е единствена, интеракцијата помеѓу родот и етничката припадност претставува една од главните интеракции во рамките на дискриминацијата врз жените Ромки³.

Како резултат на нееднаквите можности и изложеноста на интерсекциската дискриминација, жените Ромки, во поголема мера, живеат во сиромаштија и социјално исклучување. Како што нагласува Советот на Европа, ниското образовно достигнување, високите стапки на нередовна посетеност и напуштање на училиштата, високите стапки на невработеност и лошите можности за вработување ги лишуваат жените и девојчињата Ромки од реални можности за интеграција и целосно учество во општеството. Жените и девојките Ромки се изложени на поголем ризик од насилство врз жени и семејно насилство и ранливи на експлоатација и трговија со луѓе.

И покрај заложбите и напорите на заедниците во насока на унапредување на заштитата на основните човекови права на жените Ромки, тие остануваат социјално, економски и културно маргинализирани. Нееднаквите можности на жените Ромки во сите аспекти на човековиот развој се коси со вредностите за човекови права, еднаквост и социјална правда.

-
- 1 Council of Europe (2012), Document prepared by the Support Team of the Special Representative of the Secretary General of the Council of Europe for Roma Issues
  - 2 Federación Nacional de Asociaciones de Mujeres Gitanas, KAMIRA, Roma Women Research- Report on Spain
  - 3 Fundación Secretariado Gitano (2019), GUIDE ON INTERSECTIONAL DISCRIMINATION

2. ИНФОРМАЦИИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Здружението Национален ромски центар од Куманово спроведе истражување кое има цел да идентификува можни решенија за ефикасно спроведување на Заклучните коментари на Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените за шестиот периодичен извештај на државата (2018)⁴, со фокус на препораките за жените Ромки во доменот на образование, вработување, здравство, домување, пристап до лична документација и учество во јавниот и политички живот.

Истражувањето овозможи да се добијат сознанија за состојбата на жените Ромки во доменот на образование, вработување, здравство, домување, пристап до лична документација и учество во јавниот и политички живот.

Преку примена на принципот одоздола нагоре, теренското истражување исто така овозможи да се добијат сознанија за проблемите, но и да се идентификуваат можни решенија за унапредување на состојбата на

---

⁴ Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените (2018), Заклучни коментари за шестиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија (CE-DAW/C/MKD/CO/6)

жените Ромки во клучните области на политика. Заклучоците и препораките се прикажани на начин на кој се очекува да доведат до промена на релевантни политики кои ги засегаат или се од интерес на жените Ромки.

Истражувањето по својот карактер е квалитативно. Како техники за собирање на податоци се применуваа анализа на документи и фокус група. Преку анализа на достапни документи, истражувања, публикации и јавни политики кои се однесуваат на Ромите и жените Ромки се овозможи добивање сознанија за состојбата на жените Ромки во приоритетните области на политика. Преку примена на техниката фокус група се овозможи собирање на длабински информации за ставовите и перцепциите на жените Ромки во однос на состојбата на жената Ромка во доменот образование, вработување, здравство, домување, пристап до лична документација и учество во јавниот и политички живот, а исто така и сознанија за видувањата на жените Ромки за можните начини за унапредување на статусот на жените во приоритетните области на политика. За реализирање на шест фокус групи за шест утврдени приоритетни области на политика, се подготвија шест полуструктурирани прашалници. Во фокус групите учествуваа 52 жени Ромки, на возраст од 18 до 55 години од општините Куманово, Велес, Прилеп, Кочани, Штип и Кичево.

Комитетот ЦЕДАВ во Заклучните коментари за шестиот периодичен извештај⁵ ја истакна тешката положба на жените Ромки и забележа дека јавните политики и стратегии за жените Ромки имаат ограничено влијание во неколку критични области. Затоа Комитетот ѝ препорачува на државата да преземе мерки со цел да обезбеди подобрување на состојбите на жените Ромки во доменот на образование, вработување, домување и пристап до здравствени услуги. Комитетот ѝ препорачува на државата да промовира еднакво учество на жените Ромки во процесите на донесување одлуки на сите нивоа, да ги зајакне мерките за пристап до документи за лична идентификација, како и решавање на исклучувањето и интересциските облици на дискриминација со кои се соочуваат жените Ромки.

Клучните наоди и препораки од истражувањето се сумирани во единствен документ за јавни политики, со цел унапредување на состојбата на жените и девојчињата Ромки во доменот на образование. Документот е наменет за сите засегнати страни, особено за креаторите на политики и носителите на одлуки.

---

5 Ибид.

3. КРАТОК ПРЕГЛЕД НА КОНВЕНЦИЈАТА ЗА ЕЛИМИНАЦИЈА НА СИТЕ ФОРМИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА ВРЗ ЖЕНИТЕ (ЦЕДАВ) И НЕЈЗИНИОТ ФАКУЛТАТИВЕН ПРОТОКОЛ

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ)⁶ е најзначајниот меѓународен инструмент за унапредување и заштита на правата на жените. Конвенцијата⁷ е усвоена од Генералното собрание на Обедниетите Нации на 18 декември 1979 година, а стапи во сила на 03 септември 1981 година. Конвенцијата ја дефинира дискриминација врз жените врз основа на полот, утврдува сет на граѓански, политички, економски, социјални и културни права на жените и идентификува клучни области кои се значајни за унапредувањето на состојбата на жените. Истовремено дефинира чекори за развивање на политики за елиминација на сите форми на дискриминација на жените, врз основа на еднаквоста со мажите. Конвенцијата бара не само формална, туку и суштинска еднаквост меѓу мажите и жените.

Во 1982 година, воспоставен е Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Комитетот како родово специфично тело за човекови права, е составен од 23 независни стручни лица за правата на жените со цел следење на имплементација на Конвенцијата од страна на државите-членки. Државите-членки на Конвенцијата ги номинираат членовите на Комитетот.

Конвенцијата ја дефинира дискриминацијата врз жените како „секое разликување, исклучување или ограничување во поглед на полот, што има за последица или цел да го загрози или оневозможи признавањето, остварувањето или вршењето на човековите права на жените и основни слободи на политичко, економско, општествено, културно, граѓанско или друго поле без оглед на нивната брачна состојба, врз основа на рамноправност на мажите и жените“.

Од државите кои ќе ја ратификуваат Конвенцијата, се очекува да го вградат принципот на еднаквост меѓу мажите и жените во своите уставни закони, да усвојат законодавни и други мерки за забрана на дискриминацијата врз жените, да воспостават соодветни тела и институции за заштита од дискриминацијата, да ги изменат или укинат законите, прописите, обичаите и практиките што претставуваат причина за дискриминација врз жените. Конвенцијата овозможува отстранување на дискриминацијата врз жените од страна на кое било лице, организација или претпријатие.

Државите-членки имаат обврска да поднесат иницијален извештај до Комитетот ЦЕДАВ, во рок од една година откако Конвенцијата ќе стапи во сила, а потоа и редовни периодични извештаи на секои четири години,

6 Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените

7 Терминот „ЦЕДАВ“ и терминот „Конвенцијата“ во овој документ се користат наизменично

но и вонредни и други извештаи секогаш кога Комитетот тоа ќе го побара. Периодичниот извештај на секоја држава дава преглед за мерките што ги има преземено државата во насока на имплементација на одредбите на Конвенцијата, но претставува и основа за креирање на понатамошни политики за унапредување на еднаквоста меѓу жените и мажите.

Комитетот го разгледува извештајот и писмено упатува листа на прашања до државата. Потоа Комитетот ги разгледува извештајот и одговорите на прашањата низ процес на конструктивен дијалог со државата. Во текот процесот, Комитетот ги разгледува и извештаите во сенка подготвени од страна на невладините организации, како и агенциите на ОН, кои всушност претставуваат алтернативен извор на податоци за состојбите во државата во однос на правата на жените. На крајот на секој циклус, Комитетот подготвува заклучни коментари, во кои се дава преглед на позитивните и негативните аспекти во однос на имплементацијата на Конвенцијата, но и препораки во насока на унапредување на имплементацијата на Конвенцијата. Со цел да се овозможи зајакната имплементација на заклучните коментари, Комитетот бара од државата-членка да обезбеди нивна навремена и широка дистрибуција до сите релевантни чинители.

Со цел да се овозможи ефективна заштита на правата на жените и девојчињата загарантирани со ЦЕДАВ, како и да се зајакне имплементацијата на ЦЕДАВ, на 6 октомври 1999 година Генералното собрание на ОН го усвои Факултативниот протокол кон Конвенцијата⁸.

Факултативниот протокол ја надополнува Конвенцијата и овозможува две жалбени постапки преку Комитетот ЦЕДАВ: (1) постапка за претставки и (2) постапка на истрага:

- Постапката за претставки (Inquiry Procedure) овозможува жената која е жртва или други индивидуалци или групи на поединци во име на жртвата, да поднесат претставка до Комитетот во случаи на наводни повреди на правата утврдени со Конвенцијата;
- Постапката на истрага (Inquiry Procedure) овозможува Комитетот да иницира истрага кога ќе добие веродостојни информации што укажуваат на сериозни или системски повреди на правата утврдени во Конвенцијата.

Единствено државите-членки на Конвенцијата може да го ратификуваат и Факултативниот протокол. Факултативниот протокол не дозволува можност за резерви, но сепак државите потписнички на Факултативниот протокол може да изјават дека не ја прифаќаат надлежноста на Комитетот да спроведе постапка на истрага.

За да се поднесе претставка до Комитетот, треба да се исполнети повеќе критериуми, вклучувајќи и да се исцрпени сите ефективни домашни правни лекови и да се поднесе во рок од шест месеци од исцрпување на сите домашни правни лекови⁹. Откако Комитетот ќе оцени дека крите-

8 Факултативен протокол кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените

9 Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија (2019), Прирачник за примена на Факултативниот протокол на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (автори Штерјова Симоновиќ Х., Стоименовска Т.), Скопје

риумите за допуштеност (admissibility criteria) се исполнети, отпочнува процес на разгледување на основаноста на жалбата. Во текот на процесот се одвива комуникација меѓу Комитетот, државата-членка и подносителката/подносителите на претставката. Врз основа на информациите со кои располага, Комитетот може да побара и преземање на итни мерки за заштита на жртвата од страна на државата-членка во која било фаза во текот на процесот.

Доколку Комитетот смета дека државата-членка е одговорна за повредите на правата кои се наведени во претставката, тој подготвува препораки до државата кои се конечни, но не и правно обврзувачки. Препораките може да вклучуваат: (1) реституција, компензација, рехабилитација или други правни лекови за жртвата/ите; (2) чекори за прекинување на тековните прекршувања против жртвата/ите; (3) препораки за законски реформи и измени во политиките и програмите кои се во спротивност со Конвенцијата; (4) чекори за да се спречи повторувањето на повредата/ите¹⁰. Иако препораките не се правно обврзувачки, Комитетот, преку своите механизми, влијае врз државата да ги спроведе препораките.

Во однос на иницирање на постапка на истрага, не постојат специфични правила за доставување на информации до Комитетот. Информациите за широко распространети, сериозни и системски повреди на правата на жените може да се достават до Комитетот, во пишана форма, но и усно. Информациите може да бидат доставени и од поединци или групи на поединци кои не се директно жртви на повреди на одредени права, дури и кога тие немаат директна релација со конкретната држава-членка. Исто така Комитетот не мора да добие специфично барање за иницирање на постапка на истрага, доволно е само да располага со веродостојни информации за сериозни или системски повреди на права на жените. Комитетот може да користи информации од извештаи од ОН, невладини организации, медиуми и сл.

Откако Комитетот ќе ги оцени информациите како веродостојни, назначува еден или повеќе свои членови да ја спроведат истрагата. Во текот на постапка на истрага, Комитетот ја повикува државата да соработува, а доколку Комитетот се одлучи да ја посети државата, тогаш мора да обезбеди дозвола од државата-членка. Наодите од истрагата, Комитетот ги презентира во форма на заклучоци и препораки кои може да вклучуваат (1) адресирање на системски и широко распространети повреди; (2) мерки за борба против структурните причини за дискриминација врз жените; (3) широк спектар на препораки за постигнување еднаквост меѓу жените и мажите¹¹. Комитетот преку користење на постоечките механизми врши влијание врз државата за спроведување на препораките.

Република Северна Македонија ја ратификуваше Конвенцијата, по пат на сукцесија, во 1994 година, а Факултативниот протокол кон Конвенцијата е ратификуван од државата во 2003 година. Република Северна Македонија досега има поднесено иницијален извештај и шест периодични извештаи.

10 International Women's Rights Action Watch Asia Pacific Publication, (2008), Our Rights are not Optional

11 Ибид.

4. ПРЕПОРАКИ НА КОМИТЕТОТ ЦЕДАВ

Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените во Заклучните коментари за шестиот периодичен извештај на државата (2018)¹² „ги поздрави мерките што ги презема државата-членка за подобрување на состојбата на жените и девојките Ромки кои често се изложени на интерсекциски форми на дискриминација и маргинализација. Комитетот забележува со загриженост дека јавните политики и стратегии за жените Ромки имаат ограничено влијание во доменот на образование.

ЖЕНИ РОМКИ

- Комитетот ѝ препорачува државата-членка да ги усвои насочените мерки, вклучувајќи и привремени посебни мерки за борба против интерсекциските форми на дискриминација на жените и девојките Ромки, вклучително и во образованието, вработувањето, здравството и домувањето;
- Да развие посебни програми за намалување на сиромаштијата и социјалната вклученост на жените и девојките Ромки;

¹² Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените (2018), Заклучни коментари за шестиот периодичен извештај на поранешната Југословенска Република Македонија (CE-DAW/C/MKD/CO/6)

- Да се вклучи со организациите на граѓанското општество кои ги претставуваат жените Ромки, со цел да се зајакне застапувањето против етничката дискриминација и да се промовира толеранцијата и еднаквото учество на жените Ромки во сите области од животот.

ОБРАЗОВАНИЕ

- Комитетот ЦЕДАВ ѝ препорачува на државата да ги усвои насочените мерки за борба против напуштање на училиштето, фокусирајќи се на мерки за задржување на девојките Ромки, како и да го зголеми нивното присуство во основното и средното образование;
- Комитетот ѝ препорачува на државата да усвои стратегија за да се осигури дека жените што припаѓаат на групи на етнички малцинства ќе имаат пристап до редовно образование, како и да се бори и да ги елиминира дискриминаторските ставови и стигматизацијата и малтретирањето на жените во обесправени групи во рамките на образованието;
- На сите жени, особено жени Ромки, жени од руралните средини, жените мигранти, баратели на азил и бегалци и жените со попреченост, да им обезбеди информации за Конвенцијата, нејзиниот Факултативен протокол и општите препораки на Комитетот.

5. ЖЕНИТЕ РОМКИ И ОБАЗОВАНИЕТО

ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБАТА

Предучилишното образование во Република Северна Македонија не е задолжително, додека основното и средното образование се бесплатни и задолжителни за сите. Во оваа насока, државата обезбедува поддршка за образовните потреби на учениците преку обезбедување на бесплатни учебници и бесплатен јавен превоз за учениците (за оние ученици чиишто домови се оддалечени повеќе од два километра од нивните училишта).

Согласно НАП-от за образование 2016 - 2020, кој произлегува од Стратегијата за Ромите 2014 - 2020, државата презема мерки за обезбедување бесплатно вклучување на деца Роми во предучилишно воспитно образовниот процес. Со цел подобрување на комплетирањето на основното образование државата меѓудругото обезбедува ромски образовни медијатори, условни парични трансфери за учениците во основно образование, дополнителна турска настава за учениците Роми кои покажуваат послеби резултати во основно образование, отворање на Кариерни центри за насочување на учениците Роми во основното образование, развивање и реализирање на програма за ре-интеграција на учениците Роми во основното образование. Во насока на подобрување на комплетирањето на средното образование државата обезбедува стипендирање на средношколци Роми, условен паричен трансфер за средношколците кои потекнуваат од семејства кои се корисници на гарантирана минимална помош, дополнителна поддршка на средношколците Роми преку менторство и турсроство, позитивна дискриминација при упис на ученици

Роми во средните училишта и реализирање активности за професионална ориентација на средношколците Роми.

Државата вложува напори за зголемено вклучување на Ромите во образовниот процес и како резултат на тоа видлив е напредок во однос на запишувањето во основно, средно и високо образование кај Ромите, но сепак голем број на деца Ромисе надвор од образовниот процес.

Според Извештајот за социјалното мапирање¹³, само 17% од децата Роми кои се на предучилишна возраст посетуваат градинка. Исто така 75% од ромските деца на возраст 6-18 години се запишани во училиште.

Според проценките на Светска Банка и УНДП, засновани врз регионалните истражувања за Ромите на УНДП, СБ и ЕК (2011 и 2017 година)¹⁴, пред се постои голема разлика во однос на стапката на завршување на основно и средно образование меѓу ромското и неромското население. Потоа, само 69 проценти од ромското население, на возраст од 18 до 21 години, во однос на 93 проценти од неромското население, завршиле основно образование. Во однос на средното образование, само 31 проценти од ромското население, во споредба со 87 проценти од неромското население, завршиле средно образование. Исто така, проценките на СБ и УНДП укажуваат на видлив родов јаз во стапката на завршување на основно и средно образование кај Ромите. Имено, **62 проценти од Ромките на возраст од 18-21 години во споредба со 76 проценти од Ромите на возраст од 18-21 години, имаат завршено основно образование.** Во однос на стапката на завршено средно образование, **30 проценти од Ромките на возраст од 18-21 години во споредба со 32 проценти од Ромите на возраст од 18-21 години, имаат завршено средно образование.** Во однос на високото образование, само 3 проценти од ромското население на возраст од 26 до 29 години има завршено високо образование, во споредба со 30 проценти од неромското население на истата возраст. Стапката на завршување на високото образование кај младите Ромки е за два процентни поени повисоко во однос на младите Роми.

Во однос пак на причините за напуштање на образованието на ромските момчиња и девојчиња, според регионалното истражување „Излегување од кругот на исклученост на Ромите во Западен Балкан“ спроведено во 2017 од Светска Банка, финансиските трошоци се главна пречка за запишување во задолжително образование и на повисоките нивоа на образование, но и детските бракови се исто така важна бариера за ромските девојчиња. Според ова истражување во Северна Македонија, околу една третина од девојчињата и жените на возраст од 6 до 24 години, кои немаат завршено задолжително образование и не посетуваат училиште, изјавиле дека не се вклучени во образовниот процес затоа што се во брак.

Иако евидентни се подобрувања во однос на запишувањето и завршувањето на задолжителното основно и средно образование кај ромски-

13 Министерството за труд и социјална политика (2019), Извештај за социјалното мапирање

14 UNDP and World Bank (2018), ROMA AT A GLANCE-THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA Видина: <https://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>

те ученици,сепак сеуште има високи стапки на напуштање на образовниот процес,кои се повисоки кај девојчиња Ромки. Главните причини за напуштање на училиштето се сиромаштијата и трошоците поврзани со образовниот процес, недоволното препознавање на важноста на образованието, непоседувањето на лична документација, но од аспект на напуштањето на училиштето на девојчињата Ромки,големо влијание има присуството на малолетничките бракови.

Низ разговорите со фокус групите беше утврдено дека причините за напуштање на училиштето можат да бидат од различна природа. **Сиромаштијата и трошоците поврзани со образовниот процес** се едни од основните причини за незапишување или напуштање на образованието. Во овој контекст, значајно е да се спомене дека се проценува дека две третини од ромското население живее под прагот на сиромаштијата и затоа очекувано е дека трошоците поврзани со образовните потреби претставуваат оптеретување за и онака ниските приходи кои ги остварува едно просечно ромско семејство. Исто така беше посочено дека во случаи **кога семејството се соочува со финансиски потешкотии поголема е веројатноста момчињата Роми да го продолжат образованието**, пред се поради рестриктивните социјални норми присутни во ромската заедница.

Понатаму, **недоволното препознавање на важноста на образованието**, исто така беше наведена како една од клучните причини за осипувањето на децата Роми во образованието. Во тој контекст, честопати **ромските семејства запишувањето на нивните деца во образовниот процес го перцепираат само низ призма на финансиските трансфери кои ги добиваат од државата**, непрепознавајќи го вистинското значење на образованието за иднината на нивните деца.

Последиците кои ги предизвикува **проблемот на непоседувањето на лична документација** кај Ромите се комплексни. Освен тоа што тие не можат да остварат голем број на права загарантирани со закон, овој проблем има негативно влијание и врз вклучувањето и комплетирањето на задолжителното образование кај ромските деца. Во овој контекст значајно е да се спомене дека по наредба на Министерството за труд и социјална политика децата без изводи од матичнатата книга на родените се примаат на настава во месните училишта, но не им се издава свидетелство како потврда за завршено образование и постигнат успех¹⁵. Немањето свидетелства од основно образование го отежнува запишувањето на овие деца во средното образование, а и двата степенa согласно закон се задолжителни¹⁶.

Тука е значајно да се спомене дека **кај децата Роми кои потекнуваат од семејства кои се вратиле од странство се појавува проблемот на недоволно познавање на македонскиот јазик**. Согласно Законот за основно образование основните училишта се должни да обезбедат поддршка на децата кои се вратиле од странство, но во практика оваа одредба не се имплементира¹⁷. Законот за средното образование не содржи одредби кои се однесуваат на обврска за обезбедување поддршка на децата - повратници во средното образование. **Постои проблем и со**

15 Македонско здружение на млади правници (2018), Пристапот до основни човекови слободи и права на децата без државјанство во Република Македонија (автор Ефремова А.), Скопје

16 Ибид.

17 Институт за европска политика, Предизвиците на Ромите-повратници во Македонија (автори: Лазовски В., Савевска А., Шиковска Љ., Стојанова Д., Димкова-Велевска М., Кржовска В.), Скопје

нострификација на документите за завршено образование во странство поради тоа што процедурите се скапи и комплицирани. Поради тоа (а и поради тоа што немаат доволно информации за постапката), најголем број Роми - повратници воопшто не почнуваат постапка за нострификација. Од овие две главни причини, најголем број деца повратници се враќаат во одделението или класот во кој биле пред да ја напуштат земјата, без да се земе предвид нивното образование во странство¹⁸.

Од аспект на напуштањето на училиштето на девојчињата Ромки, сеуште големо влијание имаат дискриминаторските социјални норми, според кои од девојчињата Ромки пред се се очекува да стапат во брак и да бидат одговорни за домаќинството и семејството.

Во тој контекст, **малолетничките бракови се идентификувани како една од причините за напуштање на образованието кај девојчињата.** Значајно е да се спомене дека според анализата на официјалните податоци што ја има направено УНФПА, стапката на регистрирани бракови со возраст на невестата од 15-19 години, во нашата држава е вообичаено помеѓу 11 и 13 проценти¹⁹. Од неодамна се направени измени во Кривичниот законик според кои вонбрачна заедница со лице под 18 години се смета за кривично дело, а се очекуваат измени и усогласувања со Законот за семејство. И покрај овие напори на државата, малолетничките бракови особено кај ромското население сеуште се присутни, во форма на вонбрачни заедници кои не се регистрирани и остануваат невидливи за системот.

На крај, земајќи ја предвид актуелната состојба со пандемијата предизвикана од последиците од Ковид – 19, неизбежно беше низ разговорите со фокус групите да се идентификуваат специфичните образовни потреби на децата Роми во услови на пандемија. Прво, поради лошата социо-економска состојба, ромските семејства имаат ограничени можности за набавка на персонални уреди и пристап до интернет. Понатаму поради слабите вештини за користење на новите технологии и нискиот степен на образование на родителите, тие не се во можност да обезбедат поддршка, особено на децата кои се ученици во пониските степени на образование. На крај, ограничените просторни услови во домовите и присуството на повеќе деца во семејството имаат исто така негативно влијание врз можностите за образование и затоа голема е веројатноста наставата од далечина кај ромската популација да не ги даде очекуваните резултати.

¹⁸ Ибид.

¹⁹ <https://mk.voanews.com/a/interview-child-bride-/4532837.html?fbclid=IwAR17mUNSjKsDtgoz-Ha3ZEKMGrkRRf8ozbzhxGKFE025GQSVul2PZ3dVl-Y>

ЗАКЛУЧОЦИ

- И покрај тоа што основното и средното образование во Северна Македонија се бесплатни и задолжителни засите и државата презема мерки со цел зголемување на бројот на деца Роми кои ќе се запишат и ќе го комплетираат основното и средното образование, сепак голем број на момчиња Роми, а уште поголем број на девојчиња Ромки не се вклучени во образовниот процес;
- Во Северна Македонија, постои родов јаз во стапката на завршување на основно и средно образование кај Ромите, па така девојчињата Ромки помалку е веројатно отколку момчињата Роми да го комплетираат задолжителното образование;
- Земајќи го предвид родниот јаз кои постои во стапката на завршување на основно и средно образование кај Ромите, Стратегијата за Ромите 2014 – 2020, во приоритетната област образование не предвидува специфични резултати и мерки кои ќе бидат наменети исклучиво за девојчињата Ромки. Во рамки на Националниот акционен план за образование 2014 - 2020 не секогаш се воспоставени мерливи родово сензитивни индикатори и НАП-от не предвидува специфични резултати и активности кои се наменети исклучиво за девојчињата Ромки;
- Сиромаштијата и лошата социо-економска состојба се едни од основните причини поради кои голем број ромски деца се надвор од образованието. Иако државата меѓудругото обезбедува бесплатни

учебници, бесплатен превоз, стипендии, условни парични трансфери за семејствата кои имаат ученици, а примаат гарантирана минимална помош, сепак трошоците поврзани со образовните потреби претставуваат оптоварување за едно просечно ромско семејство;

- Непрепознавањето на потребата и значењето на образованието кај ромските семејства има негативно влијание врз запишувањето и комплетирањето на образованието на ромските деца. Во тој контекст, недоволните можности за вработување и дискриминацијата со која се соочуваат Ромите на пазарот на труд дополнително имаат негативно влијание врз нивната перцепцијата за потребата од образование;
- Непоседувањето на лична документација претставува сериозен проблем особено за комплетирање на задолжителното средно образование кај децата Роми. Поради непоседување на лична документација, на децата кои иако посетувале основно училиште не им се издава сведителство за завршено основно образование и како последица на тоа голем број на деца не се во можност да се запишат и го комплетираат задолжителното средно образование;
- Децата Роми кои потекнуваат од семејства повратници од странство имаат потреба од системски пристап при обезбедувањето поддршка за совладување на македонскиот јазик или јазикот на кој ќе ја следат наставата, надоместување на знаењето по одредени предмети, како и поддршка за нострификација на документите за завршено образование во странство;
- Патријархалните вредности и рестриктивните социјални норми во ромската заедница, кои наметнуваат очекувања за улогата на жената Ромка пред се во рамките на семејството, ги ограничуваат можностите за вклучување и комплетирање на задолжителното образование на девојчињата Ромки. Малолетничките бракови кои се последица токму на рестриктивните социјални норми сеуште се присутни во ромската заедница. Тие претставуваат кршење на човековите права и сериозна пречка за комплетирање на задолжителното образование особено кај девојчињата Ромки;
- Земајќи ги предвид актуелните случувања и пандемијата предзвикана од Ковид-19, кај ромското население се појавуваат нови предизвици од аспект на образовните потреби на децата. Ограничените можности за пристап до персонални уреди и интернет, недостатокот на вештини за користење на новите технологии, како и ниското образовно ниво на родителите од кои се очекува да овозможат поддршка на децата, преставуваат сериозни бариери за следење на наставата од далечина. Како последица на сите овие фактори се очекува дека наставата од далечина нема да ги даде посакуваните резултати кај учениците од ромската популација и негативно ќе се одрази врз стапката на запишување и комплетирање на образованието кај ромските деца.

ПРЕПОРАКИ

- Земајќи го предвид родниот јаз кои постои во стапката на завршување на основно и средно образование кај Ромите, во процесите на креирање на следната стратегија за Ромите, како и НАП за образование треба да се зајакнат напорите за интегрирање на родовата перспектива и да се воспостават мерливи родово сензитивни индикатори. Неопходно е да се развијат специфични мерки кои ќе претставуваат одговор исклучиво на специфичните потреби на девојчињата Ромки во доменот на образование. Со цел интегрирање на принципот „Никој не смее да биде изоставен“, што произлегува од Агенда 2030 на ООН, треба да се зголеми учеството жените Ромки, но и ГО во процесите на развивање и имплементација на релевантните национални политики;
- Потребно е да се зајакнат капацитетите на локалните самоуправи за креирање на локални политики за интеграција на Ромите, засновани на докази, кои во доменот на образование ќе воспостават родово сензитивни индикатори и ќе предвидуваат специфични мерки наметнати исклучиво за девојчињата Ромки. Локалните документи треба да се дизајнирани и имплементирани во соработка со националните власти, локални власти и граѓанските организации и со поддршка приватниот сектор. Треба да се зголеми и учеството на жените Ромки во процесите на развивање и имплементирање на релевантните локални документи;
- Потребно е да се интензивира работата на мобилните тимови во заедницата со цел навремено идентификување на децата кои не посетуваат училиште и во оваа насока треба да се развијат локални механизми за постапување меѓу сите релевантни чинители на локално ниво со цел интеграција на децата Роми во образование;
- Исто така мобилните тимови во заедницата треба да делуваат со цел навремено идентификување на девојчињата кои стапуваат во малолетнички бракови и во оваа насока локалните механизми за постапување, составени од сите релевантни чинители на локално ниво, треба соодветно на законските надлежности и со должно внимание да постапуваат во овие случаи;
- Социјалните и родови норми широко распространети во ромската заедница, претставуваат бариера за вклучување на девојчињата Ромки во образовниот процес. Во оваа насока потребни се интензивни и континуирани активности на терен, кои ќе се спроведуваат во соработка со националните и локални власти, како и граѓанските организации, со цел предизвикување на дискриминаторските социјални норми и спречување на малолетничките бракови. Во активностите треба подеднакво да се вклучат женските и машките членови на заедницата.
- Потребни се интензивни активности на терен, кои ќе се спроведуваат во соработка со националните и локални власти и граѓанските организации со цел зајакнување на ромските жени за човекови пра-

ва, родова рамноправност и недискриминација. ЦЕДАВ, нејзиниот Факултативен протокол и општите препораки на Комитетот ЦЕДАВ треба да се промовираат меѓу жените Ромки, но и меѓу невладините организации.

- Треба да се зголемат напорите на сите релевантни чинители на национално и локално ниво за обезбедување на дополнителна материјална и/или финансиска поддршка на ромските семејства како одговор на образовните потреби на учениците. Понатаму, потребни се интензивни и континуирани теренски активности во ромските заедници со цел зголемување на свеста на ромската заедница за важноста на образованието.
- Потребно е да се зајакнат напорите за имплементација на Законот за основно образование во делот на обезбедување поддршка на децата Роми кои се вратиле од странство при изучувањето на мајчиниот јазик или јазикот на кој ќе ја следат наставата, како и обезбедување на поддршка за надоместување на знаењето од одредени наставни предмети;

NRC
70 years